

Сотрудничать с властью в борьбе с коррупцией население не склонно. Грубо говоря, народ явно не готов "стучать", считая задачу преодоления коррупции, в первую очередь, делом власти.

Критична не продажность чиновников, которая есть во всех странах мира, а система глобальной коррупции.

Не нужно бороться с коррупцией, нужно разрушать коррупционную систему.

Чтобы вообще говорить о борьбе с коррупцией, нужно понять, с какой коррупцией мы собираемся бороться - с малой или большой. Борьба с малой коррупцией при сохранении большой - это не более чем фикция, демонстративные ритуальные действия власти. Создание в органах власти подразделений по борьбе с коррупцией породило ситуацию, когда были созданы подразделения по борьбе с коррупцией в самых этих структурах.

Коррупция уменьшается только тогда, когда в обществе возникают более сильные смыслы общественной деятельности, нежели индивидуальные мотивы обогащения.

Коррупцию полностью уничтожить нельзя, но разрушить коррупционную систему можно. Для этого необходим, во-первых, публичный разговор о коррупции, о коррупционерах и о том, как с этим бороться.

Во-вторых, необходимо публиковать все незаконные сделки на уровне большой государственно-корпоративной коррупции.

В-третьих, все такие сделки должны быть отменены, а все финансово-имущественные отношения заново урегулированы публичным образом.

Только после разрушения глобальной коррупционной системы на государственно-корпоративном уровне, можно будет приниматься за разрушение коррупционной системы на локальном региональном уровне, и лишь затем преследовать взятки в конвертах, то есть малую коррупцию.

1. Алексеев С.С. *Философия права*. М., 1997.

2. *Коррупция в НМ. Общественное значение права*. СПб., 1898.

3. Гегель Г.Ф. *Философия права*.

4. *Международные финансовые институты начали борьбу с коррупцией*. // *Финансист* 1998 № 1. С. 66

5. Доклад Генерального Секретаря ООН "Воздействие организованной преступной деятельности на общество в целом" сделанный на второй сессии Комитета по предотвращению преступлений и уголовному правосудию Экономического и Социального Совета ООН Антверп. 1993 В/СМ.15/1993/4

6. Швец В.В. *Некоторые аспекты международно-правового сотрудничества в борьбе с коррупцией в Совете Европы в области борьбы с коррупцией*. // *Журнал российского права*. № 7. 2000. С. 66

УДК: [343.37 : 343.913] : 622.13

О.О. Титаренко
выкладч кафедри кримінального права
Юридичної академії МВС України

Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють економічні злочини на вугледобувних підприємствах, та напрямки її використання у діяльності підрозділів ДСБЕЗ

Звертаючи увагу на постійні зміни у динаміці економічних злочинів на стратегічних об'єктах, до яких відносяться і вугільна галузь, залишається актуальною проблема розробки і вдосконалення вже існуючих заходів протидії економічним злочинам у даній галузі промисловості [1-2]. Останнє на сучасному етапі боротьби з економічною злочинністю неможливе без врахування кримінологічної характеристики осіб, які їх вчиняють, як однієї з головних детермінант вчинення

цих злочинів. Враховуючи те, що основну роботу по виявленню економічних злочинів у вугільній галузі виконують підрозділи державної служби по боротьбі з економічною злочинністю органів внутрішніх справ (далі ДСБЕЗ та ОВС), вважаємо, що буде корисним для підвищення ефективності протидії цим злочинам визначити напрямки використання узагальненої інформації про осіб, що були засуджені за вчинення злочинів на даному стратегічному об'єкті.

Розділ IV. Думка фахівця

Вивченню особи злочинця присвячено багато праць таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Ю.М. Антонович, С.М. Атепьев, Ю.Д. Блувштейн, І.М. Данишин, О.М. Дружко, А.І. Долгова, А.Ф. Зелінський, В.П. Ємельянов, І.І. Карпец, В.М. Кудрявцев, О.М. Литвак, І.С. Ной та інші [3]. На фоні загальної теорії особистості злочинця, як вона представлена в кримінології, враховуються і приватні проблеми особистості окремих категорій злочинців. Такі дослідження неодноразово проводилися і по особі рецидивного злочинця (О.С. Міялін, С.В. Познішев), і по особі кримінального злочинця (М.Г. Міненко, В.Б. Яструбов). Як свідчить аналіз сучасної кримінологічної літератури, останнім часом в межах вивчення особи кримінального злочинця приділяється особлива увага вивченню і особи економічного злочинця (М.Б. Бучко, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, Г.А. Матусовський, С.Ф. Мілков, Е.І. Петров, Є.Л. Стрельцов, П.С. Яні та інші)¹. Але в більшості випадків ці дослідження носять загальний характер і не завжди приділяється увага вивченню осіб, які вчиняють економічні злочини у певній галузі економіки (промисловості), що, на нашу думку, є не зовсім правильним. Це в більшості пов'язано з тим, що саме специфіка (характер) діяльності безумовно накладає певний відбиток на особу та її психологію, а це необхідно використовувати як правосохоронними органами, так і безпосередньо органами внутрішніх справ для розробки конкретних заходів протидії економічному злочинцю. В даній роботі ми не ставимо за мету детальний аналіз генезису формування поняття особи злочинця та особи економічного злочинця, а тому за основу нами буде прийнято те поняття, в якому враховуються основні його кримінологічні ознаки.

Тому вважаємо за необхідне проаналізувати певні риси та особливості осіб, які вчиняють економічні злочини на об'єктах вугільної галузі, оскільки проаналізовані на рівні статистичного спостереження вони дають важливі відомості для більш детального вивчення проблем попередження цих злочинів. Далі пропонуємо більш детально розглянути риси і особливості цих осіб за такою схемою: соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки².

Соціально-демографічна ознака осіб, які вчинили злочини у вугільній промисловості.

Діяльність ОВС щодо виявлення таких осіб за дослідний період свідчить про те, що останнім часом спостерігається тенденція до зменшення їх кількості. Якщо у 1998 р. було виявлено 646 осіб, то у 2003 р. цей показник становив 373 особи (див. таб. 1).

Таблиця 1. Діяльність ОВС щодо виявлення осіб, які вчинили економічні злочини у вугільній промисловості України за період з 1998 по 2003 рр. (за даними ДІТ МВС України)

Показник	Рік					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість виявлених осіб ОВС	646	620	669	551	484	373
Темп зростання у порівнянні з 1998 р. (+/- %)	0	- 4	3,6	- 14,7	- 25,1	- 42,3

Але кількість виявлених осіб суттєво відрізняється від кількості притягнутих до кримінальної відповідальності. Так, наприклад, якщо у 2003 році виявлено 373 особи, то до кримінальної відповідальності притягнули лише 336 осіб (менше у 1,1 рази). Найбільший розрив спостерігався у період з 1998 по 2002 рр. і становив 1,6 рази. Що стосується таких розбіжностей протягом дослідного періоду, то у більшості випадків вони пов'язані із звільненням таких осіб від кримінальної відповідальності з застосуванням заходів громадського впливу або із звільненням від кримінальної відповідальності на підставі пунктів 1 та 2 ст. 6 КПК України [4]. Більш всього звільненок від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів громадського впливу зафіксовано у 2003 році (37 осіб проти 9 у 2000 році). Що стосується віку і статі осіб, які вчиняють економічні злочини на об'єктах вугільної промисловості за дослідний період, то можна сказати, що в більшості вивчених кримінальних справ³ переважали чоловіки (в 60,6% кримінальних справ) і тільки в 39,4% кримінальних справ злочини були вчинені саме жінками. Такий високий показник серед осіб жіночої статі в цілому обумовлений тим, що останнім часом жінки частіше займають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей та процесами маскулізації жінок. Слід зазначити, що у структурі економічної злочинності, за даними Департаменту інформаційних технологій (ДІТ) МВС України, тільки у 2002 р. жінки склали більше 30%.

1 Див.: Зелінський А.Ф. Кримінальна мотивація тищеніш і шної корыстной деятельности - К., 1990; Матусовский Г.А. Экономическая преступность: криминологический анализ - Харьков, 1999; Петров Э.И. и др. Криминологическая характеристика и предупреждение экономических преступлений - М., 1995; Стрельцов Э.Л. Экономическая преступность в Украине: Криминология. - Одесса, 1997; Яні П.С. Экономические и служебные преступления. - М., 1997; Кальман О.Г. Статистические материалы по предупреждению экономической преступности в Украине: теоретические и прикладные проблемы. Монография. - Харьков, Печать, 2003; Бучко М.Б. Судна кримінальна економічна злочинність та заходи її попередження. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08 / Національний університет внутрішніх справ. - Х., 2002; Мілков С.Ф. Ует личности преступника в деятельности аппарата ВХСС: Учебное пособие. - Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1985 тощо.

2 Це найбільш розповсюджена структура вивчення особи злочинця у кримінології. Хоча деякі криминологи пропонують й інші структури, але суттєво вони не розрізняються. Так, наприклад, О.М. Дружко у структурі вивчення особи злочинця виділяє 4 групи ознак (соціально-рольові, соціально-демографічні, морально-психологічні, кримінально-правові). С.Ф. Мілков - 3 групи ознак (демографічні, соціально-психологічні та соціально-правові), а Ю.М. Антонович - 5 груп (соціально-демографічні і кримінально-правові, соціальні процеси у різних сферах суспільного життя, моральні, психологічні). Див.: Дружко О.М., Місеев С.М., Василевич В.В. та ін. Криминологія: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. О.М. Дружко. - К.: Аріана, 2003. - С.132; Мілков С.Ф. Ует личности преступника в деятельности аппарата ВХСС: Учебное пособие. - Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1985. - С.7; Криминология и профилактика преступлений. Учебник / Под ред. докт. юрид. наук А.И. Алексеева. - М.: МВШМ МВД СССР, 1989. - С.101.

³ Ними було вивчено 375 кримінальних справ по економічних злочинах, розглянутих судами Дніпропетровського, Донецького та Луганського регіонів протягом 1998-2003 рр.

За віковими групами серед чоловіків переважають особи: **від 40 до 50 років** - у 27% виченки кримінальних справ (45%), **від 50 до 60 років** - у 15% (25%), **від 20 до 30 років** - у 12% (20%), **від 30 до 40 років** - у 6% (10%). Тобто в цілому серед чоловіків переважає вікова група **від 40 до 50 років**. Що стосується жінок, то ситуація дещо інша, а саме: переважають особи вікової групи **від 40 до 50 років** - у 33,3% виченки кримінальних справ, **від 20 до 30 років** та **від 50 до 60 років** - у 3%. Особи жіночої статі віком **від 30 до 40 років** у виченки кримінальних справ виявлені не були.

Отже, можна зробити висновок, що найбільшу криміногенну вікову групу серед осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за економічні злочини у цій галузі промисловості, становлять особи жіночої та чоловічої статі віком від 40 до 50 років - 60,3%.

За даними нашого вибіркового дослідження серед усіх осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності, основну кількість становили керівники підрозділів (36%), керівники підприємств (24%), фінансово-бухгалтерські працівники (22%), матеріально-відповідальні особи (13%), державні службовці (3%). Але у розрізі регіонів у структурі осіб, які вчинили економічні злочини, є певні розбіжності. Так, наприклад, у Дніпропетровській області така структура виглядає наступним чином: керівники підрозділів становили - 45,9%, матеріально-відповідальні особи - 30,3%, керівники підприємств - 13,8%, фінансово-бухгалтерські працівники - 9,2%, державні службовці - 0,9% (див. таб. 2).

На нашу думку, той факт, що керівники підрозділів вугільних підприємств більше вчинюють економічні злочини, ніж інші працівники, може бути пов'язано з тим, що вони мають більший ступінь доступу до товарно-матеріальних цінностей (дати ТМЦ), які знаходяться у шахті, ніж інші особи. А через те, що наявність ТМЦ у шахті важко перевірити, ця обставина, у свою чергу, полегшує їх викрадення. Вибірковий аналіз кримінальних справ щодо посад, які обіймали особи, притягнуті до кримінальної відповідальності за економічні злочини у вугільній промисловості, дає змогу виділити найбільш та найменш криміногенні посади на об'єктах цієї галузі.

Насамперед, це: начальники та заступники начальників структурних підрозділів вугледобувних підприємств (наприклад: заступник головного бухгалтера, начальник та заступник начальнику дільниці конвеєрного транспорту (ДКТ) на шахті, начальник зміни на шахті, начальник та заступник начальника технічного комплексу шахти, начальник та заступник начальника дільниці монтажних та демонтажних робіт (ДМДР) шахти, начальник та заступник начальника автопарку тощо), директор підприємства, директор з комерційних питань підприємства, головний інженер шахти, голова профспілки гірників, командири взводів військових гірничих рятувальних частин (ВГРЧ), касири шахт електрослюсарі, майстри дільниці технічного комплексу на шахті.

Цю обставину необхідно обов'язково враховувати працівникам підрозділів ДСБЕЗ та ВОЗ при оперативному обслуговуванні відповідних об'єктів вугільної промисловості.

У плані дослідження значний інтерес представляє і стаж роботи осіб, які вчинили економічні злочини на об'єктах цієї галузі. Дані виченки кримінальних справ дають можливість виділити наступні групи осіб:

I група - особи, які перебували на посаді від 2 до 5 років, становили 48,5%.

II група - особи, які перебували на посадах від 5 до 10 років, - 30,3%.

III група - особи, які перебували на посадах більше 10 років, - 21,2%.

В середньому особи, що були засуджені, перебували на посаді до 6 років і добре знали свої функціональні обов'язки.

Що стосується чоловіків, то серед них найбільш активними виявились особи, які обіймали посаду на підприємствах від 2 до 3 років (36,4%). Вчинені ними злочини в більшості були пов'язані із зловживанням службовим становищем та службовою недбалістю. Особи, які обіймали посади від 5 до 10 років, становили 9,1% і переважно вчинювали викрадення майна, а ті, що працювали на посадах більше 10 років, - 6%, вчинюючи в основному злочини, пов'язані з викраденням майна та зловживанням службовим становищем.

Таблиця 2 Розподіл осіб, які вчинили економічні злочини у вугільній промисловості України, в залежності від їх соціального становища у період з 1998 по 2003 рр. (по регіонах)

Показники	Волинський регіон	Львівський регіон	Дніпропетровський регіон	Донецький регіон	Луганський регіон
Керівники підприємств	2 (18%)	3 (7,5%)	15 (13,8%)	130 (22,8%)	181 (27,4%)
Керівники підрозділів	4 (36,4%)	3 (7,5%)	50 (45,9%)	235 (41,3%)	229 (34,7%)
Фінансово-бухгалтерські працівники	2 (18%)	15 (37,5%)	10 (9,2%)	123 (21,6%)	139 (24,1%)
Матеріально-відповідальні особи	3 (27,3%)	15 (37,5%)	33 (30,3%)	47 (8,3%)	71 (10,8%)
Державні службовці	-	4 (10%)	1 (0,9%)	34 (5,9%)	20 (3%)

(У дужках вказана питома вага певної категорії осіб у розрізі окремого регіону)

Серед жінок найбільш переважали особи, які перебували на посадах від 5 до 10 років (21,2%). Переважно вони також вчинювали злочини, пов'язані з викраданням майна та зловживанням службовим становищем. Особи, які перебували на посадах від 2 до 5 років, становили 12,1% і переважно вчинювали злочини, пов'язані зі зловживанням службовим становищем та службовою недбалістю. Осіб жіночої статі, які обіймали 5 посад більше 10 років і вчинили економічні злочини, під час дослідження виявлено не було.

Наведені дані свідчать про те, що найбільш активна криміногенна група серед чоловіків за стажем роботи - це особи, які перебували на посадах від 2 до 5 років, а серед жінок найбільш активна криміногенна група - це особи, які перебували на посадах від 5 до 10 років. Особи жіночої статі, які перебували на певних посадах протягом перших 5 років на підприємствах вугільної промисловості, менш схильні до вчинення економічних злочинів, ніж чоловіки. Але ця ситуація зовсім змінюється у протилежний бік відносно осіб жіночої статі, які перебували на посадах понад 5 років. В цілому можна говорити також про існування тісного взаємозв'язку між тривалістю злочинної діяльності і безперервним періодом роботи винних осіб на підприємстві вугільної галузі¹.

За даними, отриманими шляхом узагальнення кримінальних справ, серед чоловіків, притягнутих до кримінальної відповідальності, вищу освіту мали 36,3%, середньо-технічну - 15,2%, середню - 9,1%. У жінок, які були притягнуті до кримінальної відповідальності вищу освіту мали 12,1%, середньо-технічну - 27,3%, середню - не було виявлено. В цілому за даними нашого дослідження 48,4% засуджених мали вищу освіту, 42,5% - мали середньо-технічну, а 9,1% - середню освіту. Безумовно ці показники набагато вищі за показники у загальній злочинності.

З наведених даних випливає, що серед чоловіків переважають особи з вищою освітою, а серед жінок - з середньо-технічною освітою. Але в даному випадку освіта не завжди свідчить про високий рівень правосвідомості осіб, які вчинили економічні злочини у вугільній промисловості, і необов'язково може виступати як стримуючий чинник.

За сімейним станом серед засуджених чоловіків переважали одружені - 54,5%, неодружені становили 6%, розлучені - 1%. Серед жінок переважали також одружені - 24,2%, розлучені - 9,1%, неодружені - 6%.

Тобто більшість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, були одружені (78,7%). Це також свідчить про те, що не завжди сім'я виступає як стримуючий чинник, а навпаки впливає на формування

юридичних мотивів (потреба у покращенні матеріального становища сім'ї)². Серед осіб даної криміногенної групи близько 36,6% мали неповнолітніх дітей та 30%, які взагалі дітей не мали. Як стверджує А.Ф. Зелінський, у більшості випадків наявність малолітніх дітей виступає як стримуючий фактор від вчинення девіантної або делінквентної поведінки [5]. Але повністю з такою позицією ми погодитись не можемо, тому що ця обставина також може мати і зворотній процес, як у випадку з сімейним станом засуджених осіб.

Морально-психологічні ознаки. До таких ознак можна віднести психологічні процеси, систему потреб, спрямованість особи, її соціальні установки і орієнтації, моральні якості, виробничі відносини тощо. У більшості випадків дана характеристика майже повністю співпадає з морально-психологічною характеристикою особи економічного злочинця.

Слід відмітити, що більшість економічних злочинів у даній галузі промисловості вчинюється переважно з юридичних мотивів. Ця обставина знайшла підтвердження у процесі досудового слідства у 69,2% вичених кримінальних справ, а в останніх 30,8% справах - юридичний мотив не був встановлений. Під час вичення кримінальних справ встановлено, що не завжди на стадії досудового слідства з'ясовується зміст мотивів вчинення цих злочинів, і у вироках суду іноді дається стандартне їх формулювання.

В більшості випадків по злочинах, які мали вичалитись, працівники правосохоронних органів звертали увагу на обставини, які впливали на формування певного мотиву злочинця³.

Наше дослідження дало можливість визначити, що на формування юридичного мотиву у працівників вугільної галузі, які були засуджені, впливали наступні обставини:

- 1) прагнення до особистого збагачення (ця обставина виявлена у 27% кримінальних справ);
- 2) вузьке розуміння інтересів служби (15,4% кримінальних справ);
- 3) низька заробітна плата (11,5% кримінальних справ);
- 4) тяжке матеріальне становище винної особи (11,5% кримінальних справ);
- 5) хвороба близьких родичів (3,8% кримінальних справ).

У 26,9% вичених кримінальних справ злочини були вчинені особами у зв'язку з неясним виснаженням своїх службових обов'язків.

Таким чином, можна сказати, що вчинення економічних злочинів на об'єктах вугільної галузі обумовлено в цілому актуальними або потенційними потребами працівників цієї галузі промисловості та їх задоволення у певний момент.

¹ Так, наприклад, за результатами вибіркового вивчення кримінальних справ більшість злочинів (63%) пов'язаних з викраданням коштів. Під цім шлюком використали своє службове становище, а не власні вимисли особи протягом 1-2 років.

² Цей факт, на думку більшості кримінологів, криїтаномний в цілому всім економічній злочинності.

³ Її думку експерт, на формування юридичної орієнтації моделі впливають такі потреби, як: органічні потреби в їжі одязі, житті, трудовій соціалізації (вразливі до втрати влади, напружені) та інші.

Стосовно морально-психологічної характеристики вищезазначених осіб слід також додати, що для них залишається притаманним правовий нігілізм, орієнтація на задоволення своїх власних потреб будь-яким способом, чітке усвідомлення протиправності своїх дій (майже у 85% особи повністю визнали себе винними у вчиненому злочині та циро покались). Більшість з осіб, які були засуджені за економічні злочини у вугільній промисловості, мали позитивну характеристику за місцем роботи та місцем проживання і повністю або частково до винесення вироку суду відшкодували завдану матеріальну шкоду. Саме вищезазначені обставини безпосередньо впливають на пом'якшення покарання винної особи.

Кримінально-правові ознаки. До кримінально-правових ознак, за якими характеризуються засуджені за вчинення економічних злочинів у вугільній галузі, можна віднести наступні: групове чи одноособове вчинення злочину, виконувана роль у групі, наявність або відсутність судимості, вид і розмір покарання тощо. Станом на 2003 рік ОВС виявлено 142 особи, які вчинили економічні злочини у групі на підприємствах вугільної промисловості. Але протягом дослідного періоду цей показник не був однаковим. Більш всього виявлено таких осіб з 2000 по 2002 роки, в середньому 252 особи (див. таб. 3).

Таблиця 3 Кількість виявлених осіб, які вчинили економічні злочини у групі у вугільній промисловості України, за період 1998-2003 рр. (за даними ДІТ МВС України)

Показник	Рік					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість виявлених осіб	231	205	238	247	251	142
Питома вага даної групи осіб у співвідношенні із загальною кількістю осіб, виявлених у цій галузі (%)	35,7	33,1	38,5	44,8	51,8	38
Темп росту у порівнянні з 1998р. у(+/-)%	-	-11,3	11,7	6,9	8,7	-38,5

У цілому останнім часом спостерігається тенденція до зменшення групової злочинності. Але це тільки статистичні показники, які повністю не відображають картину в даному напрямку. Такі зміни за останні 2 роки, на нашу думку, безпосередньо можуть бути пов'язані з:

- 1) підвищенням рівня оперативного обслуговування об'єктів паливно-енергетичного комплексу органами внутрішніх справ (в більшості випадків підрозділами ДСБЕЗ);
- 2) підвищенням рівня адміністративної роботи керівників підприємств вугільної галузі;
- 3) вирішенням деяких соціальних та економічних проблем, що сприяють розповсюдженню цих злочинів Кабінетом Міністрів України та Міністерством палива та енергетики, тощо.

Розподіл осіб, які у складі групи вчинили економічні злочини на об'єктах вугільної промисловості України, по регіонах за дослідний період виглядає наступним чином: у Донецькій області виявлено 51% таких осіб, у Луганській області - 39%, у Дніпропетровській області - 9% і у Львівській області - 1%.

Вибіркове вивчення даної категорії кримінальних справ, розглянутих судами Донецької, Луганської і Дніпропетровської областей, показує, що у 73% кримінальних справ злочини були вчинені однією особою, а в 27% кримінальних справ - саме групою осіб (переважали групи кількістю від 2 до 3 осіб). Але за статистичними даними останній показник протягом дослідного періоду у середньому становив 38%. Найбільш питома вага групових злочинів припадає на 2002 рік (51,8%). Ми вважаємо, що такий стан в більшості пов'язаний з тривалими процесами, які стали відбуватися у вугільній галузі, а саме: розпочато процес приватизації і закриття нерентабельних вугледобувних підприємств, труднощі працевлаштування звільнених працівників закритих об'єктів галузі.

Найбільш високий рівень вчинення групових злочинів спостерігається у 2-х групах: керівники підрозділів та фінансово-бухгалтерські працівники підприємств вугільної галузі.

За результатами дослідження лише 5% осіб були раніше судимі. Так, на думку І.М. Данишина, низький рівень рецидиву притаманний в цілому для всіх господарських злочинів [6]. На нашу думку, такий низький рівень рецидиву свідчить лише про зміни винних осіб добре маскувати свою злочинну діяльність.

Таким чином, як для економічних злочинів у вугільній промисловості, так і для всієї економічної злочинності ще залишається притаманною така ознака, як вчинення злочинів групою осіб, що свідчить про складну криміногенну ситуацію.

Надана кримінологічна характеристика осіб, що вчинили економічні злочини у вугільній промисловості, дала змогу дійти наступних висновків:

1. Останнім часом спостерігається тенденція до зменшення кількості виявлених осіб, які вчинили економічні злочини у цій галузі (-42,3% у порівнянні з 1998 роком). Залишається висока питома вага жінок у структурі економічних злочинів - 39,4% (чоловіки 60,6%). Для вікової характеристики характерним залишається наявність старших вікових груп порівняно із загальною корисливою злочинністю (вікова група 40-50 років становила 60,3%). Особи, які вчинили ці злочини, мають більш високий рівень освіти, але вона не завжди виступає стримуючим фактором вчинення економічних злочинів. За соціальним станом в більшості переважають керівники певних підрозділів на підприємствах вугільної галузі.

За стажем роботи найбільш активну криміногенну групу серед чоловіків становили особи, які перебували на посадах від 2 до 5 років, а серед жінок - ті особи, які перебували на посадах від 5 до 10 років. Чоловіки залічуються тою групою, яка більш схильна до вчинення економічних злочинів у цій галузі.

2. У більшості випадків економічні злочини у вугільній промисловості були вчинені з корисливого мотивів, які й визначали соціальний статус винних осіб. На формування корисливого мотиву переважно впливає прагнення винних осіб до особистого збагачення. Залишається ще високим питома вага злочинів, які вчинюються особами у зв'язку з невідомим виконанням своїх службових обов'язків.

3. Питома вага групових економічних злочинів у вугільній промисловості ще залишається досить високою і становить 38%. Найбільш високим цей показник залишається у Донецькій і Луганській областях.

4. Залишається невисоким рівень рецидиву серед осіб, які вчинили економічні злочини на об'єктах цієї галузі.

5. Органи досудового слідства по кримінальних справах цієї категорії не завжди приділяють достатньої уваги таким обставинам, що характеризують винних осіб: тривалість злочинної діяльності, рівень матеріального забезпечення, негативний вплив оточуючих на вибір поведінки винної особи, а також обставини, які вплинули на формування певного мотиву вчинення злочину.

У цілому надана характеристика осіб, яка дещо відрізняється від загальної характеристики економічного злочинця, яку надають вітчизняні вчені¹, що в більшості випадків пов'язано з особливостями діяльності тієї галузі промисловості, де вчинюються економічні злочини, може бути використана підрозділами ДСБЕЗ у таких напрямках, як:

- прогнозування криміногенної обстановки на підприємствах вугільної галузі в конкретному регіоні;

- прогнозування злочинної поведінки окремих категорій працівників цих підприємств;

- корегування планів по протидії економічним злочинам у даній галузі промисловості;

- поглиблене вивчення осіб, які схильні до вчинення цих злочинів, з використанням узагальненої інформації про термін перебування на певній посаді, сімейний стан, освітній рівень, доступ до ТМЦ для своєчасного виявлення злочинів, що готуються або вже вчинюються;

- конкретизація заходів індивідуальної профілактики щодо осіб, які схильні до вчинення економічних злочинів у вугільній галузі, тощо.

Але для того, щоб більш глибоко проаналізувати криміногенний стан у вугільній промисловості і визначити головні напрямки протидії економічним злочинам на об'єктах цієї галузі та вдосконалити заходи превентивного впливу врахування тільки узагальненої інформації про відповідну категорію осіб буде недостатньо. Тому надалі було б доцільним проаналізувати найбільш поширені способи та детермінанти вчинення цих злочинів у даній галузі промисловості.

Бібліографічні посилання

1. Титгареню О.О. Деякі проблеми попередження економічних злочинів у вугільній промисловості та шляхи їх вирішення // Науковий вісник ЮА МВС: Збірник наукових праць. - 2004. - № 3. - С. 310-317.
2. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки, затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376/2000 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 52. - Ст.2258.
3. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О.М. Дружко, П.П. Мисайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Дружко. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 352 с.
4. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. - К.: Видавництво А.С.К., 2003. - С. 68.
5. Зелінський А.Ф. Кримінальна психологія. Научно-практичне видання. - К.: Юрінком Інтер, 1999. - 240 с.
6. Кримінологія. Особлива частина / За ред. Данишина І.М. - Х.: "Право". - 1999. - С. 73.

¹ Так, наприклад: якщо серед економічних злочинців переважають особи старші 50 років, то в нашому випадку - від 40 до 50 р. За соціальним станом серед засуджених у вугільній галузі переважають керівники підприємств і керівники підприємств (60%), а не всі економічні злочинці належали - робітники (62,8%). Галузеве дослідження економічних злочинців дозволяє більш точно визначити коло криміногенних посад, ніж загальні дослідження. Стосовно терміну перебування на певній посаді до вчинення економічного злочину то, у всіх економічних злочинців переважають особи, які працювали на підприємстві більше 5 років (36,7%), а у вугільній галузі навпаки - особи, які обіймали посади від 2 до 5 р. (48,5%). Щодо освітнього рівня то на відміну від інших по всіх економічних злочинців (8,5% - особи, які мали ще одну освіту, 68% - особи, які мали спеціальну та середню освіту) у вугільній галузі переважають особи, які мають ще одну (48,4%) та спеціальну (42,5%) освіту. Рівень рецидиву у засуджених осіб по вугільній галузі дещо нижче (5%) ніж по всім сферам економіки (7-9%), то що. Див.: Кримінологія: Загальна та Особлива частини / І.М. Данишин, В.В. Гайда, О.Г. Кальмак, О.В. Тисодод; За ред. проф. І.М. Данишина. - Харків: Право, 2003. - С. 180-183.